

ТЕАТР ВІРИ ВОВК: ДИДАКТИЧНІ П'ЄСИ ДЛЯ ДОРОСЛИХ

Шовкопляс Г. Є.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури
Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Маршала Тимошенка, 13Б, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-4302-8831
h.shovkopljas@kubg.edu.ua*

Ключові слова: *драматичні поеми, «соціально і патріотично заангажовані п'єси», «окрема» українська історія, героїчний епос, дитяча аудиторія, тенденції просвітництва, свята християнського церковного року, свята українського народного календаря.*

У статті розглянутий та проаналізований цикл п'єс української діаспорної письменниці, перекладачки та дослідниці літератури Віри Вовк (Селянської), а саме: п'єси «Триптих» (1982), «Іконостас України» (1991) та «Вінок троїстий» (1988). Ці п'єси отримали визначення «дидактичних картинок для дорослих» (Л. Онишкевич-Залеська), або «соціально і патріотично заангажованих» п'єс (М. Коцюбинська). Написані ще до отримання Україною незалежності, п'єси відтворюють «окрему» від історії СРСР українську історію, яка за часів радянських була недоступна для українців. До цього циклу органічно примикають дві п'єси 90-х років, що мають адресатами дитячу аудиторію: орієнтовані на просвітництво, яскраві за формою, п'єси «Зимові дійства» і «Весняні дійства» занурюють дорослих і малих українців у традиції християнського церковного року та у головні свята народного календаря.

Оскільки, за твердженням культуролога Романа Корогодського, історія позбавлених державності націй складається з «нагромаджень білих плям», перекручень історичних фактів та «вавилонських хащів брехні», то повернення народу таких речей, як історичні постаті, історичні факти, традиції, звичаї, що були у період колоніальної залежності забутими, замовчаними, знищеними, є найкращою дидактикою, яка сприяє становленню національної ідентичності.

Історія України, що розказана Вірою Вовк у її «соціально і патріотично заангажованих п'єсах», є своєрідним героїчним епосом нації: «дидактичні п'єси» пафосно і голосно розповідають українцям їхню власну історію, якої народ був позбавлений як у Російській імперії, так і за часів СРСР. Історичні уроки для українців містять не тільки замовчені факти, але майже забуті звичаї і традиції, що становлять невід'ємну частину національного менталітету, національної ідентичності, національної пам'яті.

THEATRE OF VIRA VOVK: DIDACTIC PLAYS FOR ADULTS

Shovkopljas H. Y.

*Candidate of Philology Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World Literature
Borys Grinchenko Kyiv University
Marshal Timoshenko str., 13B, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4302-8831
h.shovkopljas@kubg.edu.ua*

Key words: *dramatic poems, 'socially and patriotically oriented plays', a separate Ukrainian history, heroic epos, children's audience, educational tendencies, celebrations/holidays of the Christian church year, seasonal Ukrainian folk holidays.*

The article reviews and analyzes the cycle of plays by Ukrainian diaspora writer, translator and scholar Vira Vovk (Vira Selianska), namely: the plays *Triptych* (1982), *Iconostasis of Ukrain* (1991) and *The triple wreath* (1988). These plays have been defined as 'didactic pictures for adults' (by L. Onyshkevych-Zaleska) or 'socially and patriotically oriented' (by M. Kotsiubynska). They were written before Ukraine gained its independence and recreate a Ukrainian history that is separate from the history of the USSR. This Ukrainian history was unavailable to Ukrainians during the Soviet period. This cycle of plays is organically joined by two others from the 1990s that are conversely addressed to a children's audience: designed for educational purposes, entertaining in form, the plays *Winter Celebrations* and *Spring Celebrations* immerse Ukrainian children and adults alike in the traditions of the Christian seasonal holidays (both from the formal church religion and folk traditions).

Culturologist Roman Kogorodsky states that the history of nations deprived of statehood is composed of "blind spots" (white spots, blank spaces), twisted historical facts and "Babylonian labyrinths of lies". Hence, the reclaiming by a nation of historical figures, facts, and traditions that were forgotten, destroyed or silenced during colonial repression is the best type of didactics that encourages the reconstruction of national identity.

The history of Ukraine shown by Vira Vovk in her 'socially and patriotically oriented plays' is a type of heroic epos for the post-colonial Ukrainian nation: the didactic plays loudly and poetically retell and give back to Ukrainians their own history that was taken away during the colonial rule of the Russian Empire and the USSR. Historical lessons for Ukrainians can be found not only in the previously silenced historical facts but also in the nearly forgotten folk traditions that constitute an integral part of the national mentality, identity, and memory.

Українська діаспорна письменниця Віра Вовк (Селянська) znana перш за все як поет і перекладач: вишукані цикли віршів «Меандри» або «Любовні листи княжни Вероніки до кардинала Джаваннібатісти», переклади творів Федеріко Гарсія Лорки відомі всім. Між тим вона має і значний драматургічний доробок: п'єси Віри Вовк, цікаві та оригінальні, поділяються на кілька різновидів, серед яких є просвітницькі, патріотично та соціально заангажовані, де йдеться про історію України, українську «долю-недолю». Усе життя, від самого дитинства, поетесу вабила драматична форма. Ще дитиною писала «лібрето» та тексти до вертепу. З часом драматургічні пошуки здійснилися в різних, подекуди вельми своєрідних формах: містерія, «алегорія для лялькового театру», «галицька жіноча міжвоєнна хроніка» тощо.

У передмові до збірки «Віра Вовк. Театр» дослідниця Лариса Залеська-Онишкевич пише, що для Вовк драматургічна форма – «це, мабуть, психологічно найприродніший жанр для самовислову, бо включає і текстуальні, і зорові аспекти, рух і музику; це також засіб відчувати себе не так самотньою дитиною чи поеткою, як частиною ширшого світу - чи це казок і легенд, чи і невеличкої громади» [4, с. 5]. Подібно до іншої діаспорної мисткині, Емми Андіївської, яка поєднує у своїй творчості поезію сюрреалізму та живопис сюрреалізму, Віра Вовк пов'язує свої драматичні поеми з живописом: у драматичній poemі «Триптих» вказано, що вона створена «до картин Юрія Соловія» [1, с. 7], які вміщені серед сторінок п'єси. В іншій драматичній poemі Віри Вовк «Іконостас» до книги включено кольорові репродукції

кількох сучасних митців діаспори : Юрія Соловія, Зої Лісовської, Марка Зубаря. П'єса «Казка про Вершника» супроводжується власними витинанками авторки. За твердженням Лариси Залеської-Онишкевич, таке доповнення твору живописним або музичним складником «підсилює мітос (розповідь) кожного твору» [4, с. 19]. Це не намагання описати словами витвір невербального мистецтва, а задум підсилити враження на глядача за допомогою візуальних прикладів. Зовсім за словами героїв «Вінка троїстого»:

«Гая: Ми мусимо зовсім заворозити публіку! Все нове переходить прямо зі сцени у кров народу.

Андрій: Тому театр такий важливий. Без театру нема нації» [1, с. 45].

До театру у Віри Вовк відповідальне ставлення. Навіть соціально відповідальне, патріотично заангажоване. «Триптих» (1982), «Іконостас України» (1991) та «Вінок троїстий» (1988) є п'єсами, що відображають історію України. Якщо перші дві з названих п'єс присвячені героям історії цілої України, то «Вінок троїстий» – це історія українського жіночого руху, навіть назва другої п'єси повторює назву українського жіночого альманаху, що вийшов у 1884 році. Авторка хоче відтворити правдиву історію, тому її творчі експерименти у таких п'єсах спрямовані на доведення достовірності тих подій, які відображені у творі.

Свої «дидактичні п'єси для дорослих» Віра Вовк створює у радянські 80-ті роки, коли українці, за словами Залеської-Онишкевич, «не мали змоги знати і вивчати» історію України («Всі три повищі твори – це драматизовані картинки з української історії, якої до 1990-их років не мали змоги знати і вивчати в Україні. Дидактичний поетизований переспів для дорослих» [4, с. 11]). Здобуття Україною незалежності не надало нації власної історії, історія залишалася «радянською» або принаймні прорадянською. Не було навіть адекватного підручника з історії для школярів і студентів. Оксана Забужко цілком слушно пише: «.. 1991 рік заскочив Україну тим, що вона виявилася неготовою до незалежності у жодній сфері. Перше покоління учнів незалежної України вивчало історію України з перекладу підручника Ореста Субтельного, написаного англійською мовою і виданого в 1988 році, ще до проголошення незалежності, Торонтським університетом. Цей підручник Субтельного був на той час єдиним, цілісним, відповідним до сучасних вимог підручником «окремої» історії України, що включала також радянський період – у 1991 році у нас нічого подібного не існувало. «Історія України» Грушевського та інші раніші підручники, якими послуговувалися у 20-ті роки ХХ століття, пропонували народницьку візію національної історії, яка, зрештою, закінчувалася ХІХ століттям. А за

радянських часів у підручниках і натяку не було на окремішність історії України та долі українців, на таку інтерпретацію було б одразу накладено тавро «українського буржуазного націоналізму». Тому в школах аж до 1994–1995 рр. користувалися підручником Субтельного» [6, с. 90–91].

Для Віри Вовк, яка часто відвідувала Україну в 60-70-80 роки, є досить важливим органічне постійне відчуття внутрішнього кровного зв'язку з Україною, відчуття себе україною. Вона співпрацювала зі Спілкою письменників, Товариством культурних зв'язків із закордоном, товаришувала з українськими дисидентами – «буржуазними націоналістами» Іваном Світличним, Григорієм Кочуром, листувалася з Василем Стусом, якому була «посестрою». Українські проблеми їй були відомі: відсутність «окремішньої» української історії їй зрозуміла, тому вона і створює і «Триптих» (1982), і «Іконостас України» (1988, 1991), і «Вінок троїстий» (1988), бо правдива історія є підґрунтям національної ідентичності. На думку Михайлини Коцюбинської, яка присвятила творчості Віри Вовк детальний огляд у другому томі есеїв «Мої обрії», у драматичних поемах, що належать до «заангажованої літератури» з історико-патріотичними реаліями, героями обрані люди, що мають «принципи і хребет»: «Триптих» – відбиток тогочасного моменту, тогочасної проблематики в Україні. З одного боку, то специфічно українська справа, але з другого – універсальна вічна проблема принципів і хребта» [5, с. 74]. Отже, героями історії України обрані люди, що боролися за українську незалежність: Алла Горська, Іван Світличний, Василь Стус – люди, що мали «принципи і хребет».

Читати твори Віри Вовк є непростим завданням: «Густе символічне синкретичне письмо. Елементи церковно-ритуального дійства, народно-обрядові, вертепні – усе сплавлено воедино. Діють поспіль історичні, легендарні, літературні персонажі, постаті з реального життя. Собори, Оранта з Софійського собору. Народ. Це героїчно-містерійне дійство високого звучання» [5, с. 72]. Усе пов'язано і набуває сакрального значення: історія – Бог – Україна. Серед героїв містерії – Світовид, Дажбог, Ангел, Діти, Женці, Кобзар, Володимир і Ольга, а поруч з цими узагальненими образами реальні люди, борці за незалежність України, зокрема «Вишивальниця» має ініціали НС – це ініціали Надії Світличної. Адже відомо, що вона і її посестри у мордовському таборі вишивали, щоб не втратити духовного зв'язку з національною традицією вишивання. Поет (В.С.) – явне відсилення до реального Василя Стуса, а дія відбувається у «в'язничній келії»:

В'язня обличчя – ікона німа,

В ньому нічого, крім болю, нема.

Може, дружина прилине тихцем,
Взяти з хустиною стерте лице [1, с. 167].

Містерійне дійство «Триптиху до циліндрових картин Юрія Соловія» (1982) розгортається навкруги трьох великих картин художника Юрія Соловія: «Падучі ангели», «Розп'яття» та «Страшний суд». У «Триптиху» демонструється взаємодія поетичного слова і живопису, що посилена театральними та музичними асоціаціями. У складному дійстві проглядає поетичне коментування тогочасного стану України: серед майже монтажу вертепних інтермедій, церковних ритуалів («Літанія»), звичаїв, обрядів виринають Надія, що «шила рукавиці на морозі», Алла в червоному – «вістунка Світанку» («маска» реальної Алли Горської), а образ Вероніки, яка відвідує ув'язнених, нагадує саму авторку, починаючи з імені.

Жанр містерії у її класичних середньовічних зразках завжди мав композиційними центрами три події з земного життя Христа (народження, страждання і смерть та воскресіння), тому Віра Вовк, обираючи жанр містерійного дійства, порівнює Христові страждання зі стражданнями України та її народу. Зовсім суголосно великодньому вітанню – «Христос воскрес – воскресне Україна!» Авторка не тільки пише про страждання і боротьбу українських борців за незалежність, але і пророкує перемогу, тому що Спас є і прийде Великдень [1, с. 172].

Якщо названі п'єси написані як дидактика для дорослих, то наступні дві п'єси, «Зимове дійство» (1994) і «Весняне дійство» (1995), написані для дітей з просвітницькою метою, а саме – розповісти і про народну святкову культуру, і про християнські звичаї святкування найважливіших подій «літа Господнього» – церковного календарного циклу від Різдва Христового та Зимового Миколи до Великодня. Як і в дидактичних п'єсах для дорослих, авторка вводить тогочасні події, що відбуваються на Україні: до страстей Господніх напередодні Великодня, крім біблійних подій Великої П'ятниці, додаються заслання до Сибіру («далеко на північ, де тюлені і рени» [1, с. 239]), відсутність Святого Письма (заборонена у СРСР Біблія), тому про події Великодня розповідає бабуся на прохання малих Наталки і Богдана:

Давно тут нема Святого Письма,
Та в пам'яті в вас той час не погас.

Тому розкажіть про царство страхіть,
Про міць Божих ран і царство добра [1, с. 240].

П'єси «Зимове дійство» і «Весняне дійство» Віра Вовк пише у 90-ті роки, після отримання Україною незалежності. Вже можна відкривати та знати свою власну, «окрему» від імперської, українську історію, відновлювати свої звичаї, які є «цементуючим матеріалом, що перемагає своєю міццю всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу» [7, с. 11]. Але в авторки немає впевненості, що пострадянські батьки і вчителі зможуть розповісти дітям про цикл християнських свят церковного року (Літа Господня) і про дохристиянські звичаї українського народу, бо, як писав відомий етнограф Олекса Воропай, «ми, українці, нація дуже стара, і свою духовну культуру наші пращури почали творити далеко до християнського періоду на Україні» [7, с. 11]. А можливо, ці дорослі самі потребують навчання і християнським, і народним звичаям, оскільки в їхньому радянському дитинстві не було Святого Миколи, а був Дід Мороз? Тому розповідає бабуся (бабуся і малі діти – наскрізні дієві особи обох п'єс) і про «зимові», і про «весняні» християнські свята, і старі українські звичаї, «бо староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, і тепер ми не уявляємо Різдва без куті, Великодня – без писанки, а Святої Трійці – без клечання» [7, с. 12]. Отже, можна вважати, що обидва «Дійства» також є «дидактикою для дорослих», завдання якої полягає не тільки в інтегруванні культури української діаспори та «материка», але й у становленні національної ідентичності, відновленні історичної справедливості.

Оскільки специфічною рисою культури та ментальності недержавних націй, за твердженням культуролога Романа Корогодського, є «вавилонське нагромодження неправди, хащі навмисно заплутаних проблем і пустелі суцільних «білих плям», які насправді ніколи не були білими» [8, с. 205], то повернення реальних речей, таких як звичаї, традиції, знакові постаті, правдиві історичні факти, що були в період колоніальної залежності забутими, замовченими, знищеними, є найкращою дидактикою для сприяння становленню національної ідентичності при державотворенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк Віра Театр. Київ : Родовид, 2002. С. 447.
2. Вовк Віра Вірші. Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / упоряд. текстів А.О. Дністровий, передмова О.Г. Астаф'єва. Харків : Веста, Видавництво «Ранок», 2003. С. 286.
3. Ревакович Марія *Persona non grata*. Нариси про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність. Київ : К, 2012. С. 335.
4. Залеська-Онишкевич Лариса. Від вертепу до Крилатої Скрипки: Драматичні твори Віри Вовк. *Вовк Віра. Театр*. Київ : Родовид, 2002. С. 447.

5. Коцюбинська Михайлина. *Метаморфози Віри Вовк. Михайліна Коцюбинська Мої обрії*. В 2-х т. Київ : Дух і літера, 2004. С. 383.
6. Український палімпсест. Оксана Забужко у розмові з Ізою Хруслинською. Київ : видавництво «Комора». 2014. С. 407.
7. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. У двох книгах. Том I. Київ : Мале видавничє підприємство «Оберіг», 1991. С. 450.
8. Корогодський Роман. *Культурологія від наступного тисячоліття. Роман Корогодський. І дороги, і правди, і життя*. Київ : Гелікон, 2002. С. 364.

REFERENCES

1. Vovk Vira (2002). *Teatr*. [Theatre]. P.447.
2. Vovk Vira (2003). *Virshi*. [Poetry]. P.286.
3. Revakovich Mariia (2012). *Persona non grata. Narisy pro Niu-Yorksku hrupu, modernizm ta identychnist*. [Persona non grata. Essays on the New York Group, Modernism and Identity]. P.335.
4. Zaleska-Onyshkevych Larysa (2002). *Vid vertepu do Krylatoi Skrypky: Dramatychni tvory Viry Vovk*. [From the Nativity Scene to the Winged Violin: Dramatic Works by Vira Vovk]. P.447.
5. Kotsiubynska Mykhailyna (2004). *Metamorfozy Viry Vovk*. [Metamorphoses of Vira Vovk]. Vol.2. P.383.
6. *Ukrainskyi palimpsest*. (2014). *Oksana Zabuzhko u rozmovi z Izoiu Khruslynskoiu*. [Ukrainian Palimpsest. Oksana Zabuzhko in a conversation with Iza Khruslynska]. P.407.
7. Voropai Oleksa (1991). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys*. U dvokh knyhakh. [Customs of our people. Ethnographic essay]. Vol.2. P.450.
8. *Korohodskyi Roman* (2002). *Kulturolohiia vid nastupnoho tysiacholittia*. [Cultural studies from the next millennium]. P.364.